
ферійних краєзнавчих музеях. Попри задовільну збереженість, ці кістки мають наукову цінність, оскільки можуть виступати матеріалом для палеоекологічних досліджень.

III. *Погано збережені (5 балів)* — знахідка представлена фрагментом, що не досягає 1/2 її початкової довжини. Поверхня має значні дефекти, шершава, землиста, вкрита тріщинами. Кісткова тканина повністю мінералізована, рихла, розтирається пальцями. Погана збереженість кісток цього класу нівелює їхню експозиційну цінність, тому вони можуть бути використані для визначення вмісту окремих хімічних елементів, відносного та абсолютного геологічного віку тощо.

Описана методика оцінки збереженості викопних решток хребетних тварин антропогену потребує уточнень та доповнень. Подібні методичні розробки мають певну наукову цінність для палеонтологів та археологів і є перспективними для впровадження їх у практику роботи з викопними рештками.

Особливості розмноження та морфометричні параметри буйвола кафрського *Syncerus caffer caffer* в зоопарку «Асканія-Нова»

Н. О. Корінець

Біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім. Ф. Е. Фальц-Фейна УААН

Вивчення адаптації тварин до нових умов існування має велике значення для вирішення багатьох проблем їх розведення. За час утримання буйволів кафрських у зоопарку «Асканія-Нова» пік отелень, притаманний цим тваринам, змістився на квітень-червень. В цей час народилося 71,3 % телят. На властиву буйволам ритміку розмноження, окрім погодних умов і пов'язаного з ними розвитку рослинності, вплинули також особливості утримання. Співвідношення самці: самки становило 1:0,95. Відомо, що в Африці в умовах неволі цей показник дещо більший – 1:1,2 (Skinner at al., 2006). Як у самців, так і у самок статева зрілість наставала значно раніше, ніж у дикій природі. Встановлено, що плодючість самок залежала від віку першого отелення, а тривалість вагітності була помітно меншою, ніж у африканських тварин. Водночас морфометричні параметри залишилися у межах норми.

Враховуючи досить високі показники відтворення, можна зробити висновок, що кафрські буйволи добре адаптувалися до умов півдня України.

Особливості географічної мінливості ставковика великого *Lymnaea stagnalis* s. lato в межах України: аналіз алозимів і конхіологічних ознак

О. Д. Коршунова

Житомирський державний університет ім. І. Франка

Ставковик озерний, *Lymnaea stagnalis* (Linné, 1758) — один із найбільш масових прісноводних легеневих молюсків фауни України, у якого спостерігається висока конхіологічна та генетична мінливість. Погляди на систематику даного виду не однозначні. За вузькою концепцією виду (Давидов та ін., 1981) вважається, що *L. stagnalis* — це

збірний таксон, який у межах Палеарктики складається із шести видів. На території України (Стадниченко, 2004) встановлено три види: *L. stagnalis*, *L. fragilis* і *L. doriana*.

Мета нашого дослідження — виявлення закономірностей морфологічної та генетичної мінливості ставковика озерного *Lymnaea stagnalis* s. l. в межах України. Основні методи дослідження — морфологічний аналіз та біохімічне генне маркування.

У результаті електрофоретичного аналізу була встановлена алозимна мінливість двох локусів неспецифічних естераз, що мала явно виражений географічний характер. Причому спостерігалася чітка диференціація популяцій цього молюска в західно-східному напрямку. Так, у популяціях ставковика Лівобережної України мали місце фіксації алелей *Es-2^a*, *Es-3^b*. У правобережних популяціях домінували альтернативні алелі, хоча в деяких вибірках були присутні алелі, характерні для східних областей. У вибірках з Київської обл., що перебуває на стику західної й східної форм, були присутні як обидва алелі, так і мала місце фіксація східних алелей.

У цілому отримана картина розподілу алелей неспецифічних естераз, і зокрема локусу *Es-4* відповідає моделі вікарування двох видів з відносно вузькою зоною гібридизації й досить широкою зоною генних інтрогресій. При цьому гени східної форми проникають у популяції західної на багато кілометрів, тоді як зворотна інтрогресія обмежена, що, мабуть, пов'язане з різними міграційними потенціалами цих форм.

Оскільки два передбачуваних «конхологічних види» практично рівномірно розподілені по всій Україні, а генофонд виду *L. stagnalis* s. l. чітко розділений на східні й західні популяції, то можна однозначно стверджувати, що його диференціація на *L. fragilis* і *L. stagnalis* не відповідає еволюційно-генетичній дискретності, тому ці конхологічні форми не можна вважати окремими видами.

Порівняння мінливості *L. stagnalis* і *L. fragilis* по ряду кількісних конхологічних ознак показало, що ці морфи найвищою мірою вірогідно відрізняються по всіх ознаках, крім абсолютної довжини черепашки.

Проведене дослідження прісноводного легеневого молюска *L. stagnalis* s. l. показало його диференціацію на західну й східну форми, що супроводжується фіксаціями альтернативних алелей, і наявність неширокої гібридної зони, що проходить приблизно по руслу Середнього Дніпра, а також генними інтрогресіями, спрямованими від східної форми до західної. Очевидно, *L. stagnalis* є політиповим й утворює надвидові комплекси, представлені вікарними видами, еволюційно-генетична дискретність яких підтримується винятково географічною ізоляцією.

Отже, більш рідкісні «види» *L. fragilis* і *L. doriana* є всього лише крайніми морфологічними варіантами *L. stagnalis* s. l., поява яких має суто стохастичну природу.

Разнообразие хромосомных рас дождевых червей (*Oligochaeta*, *Lumbricidae*) на территории Украины

И. Ю. Коцюба, Р. П. Власенко, А. В. Гарбар

Житомирский государственный университет им. И. Франко

Кариологические исследования дождевых червей фауны Украины до недавнего времени практически не проводились. А.Г. Викторов (1988) определил число хромосом только для двух видов рода *Dendrobaena*, Eisen, 1873 из украинских популяций. Лишь в последние годы эти результаты были дополнены описаниями кариотипов